

BOGDÁN MELINDA

A preceptor

Stengl Polikárp Szentábrahámban

A kutyák, a gyerekek, a szerzetes és a szerecsen története bizonytalan. Bizarr ez a sétáló társaság, valószerűtlen, egyszer volt, hol nem volt kép...

Egy európai ruhába öltözött, de fején fezt viselő fekete fiú kiskutyát vezet pórázon, előtte megy egy bencés szerzetes kalapban, reverendája fölött nagykabáttal, kezében levelet tart, azt

olvassa a séta közben. Előtte egymás mellett két gyerek, egy nagyobbacska leány és egy kisiú. A menetet egy hatalmas kutya nyitja. Az út a parkon át vezet, a háttérben kastély részlete látszik. A korlátoknál, hátul egy vadászruhás férfi. A kép kora tavasszal vagy késő ősszel készülhetett – inkább tavaszodik –, a fákon nincs lomb.

A helyszín

A fénykép hátoldalára golyóstollal – sok évtizeddel a készítés után – ráírt jegyzetből¹ és a fényképen látható pap személyéből is kikövetkeztethetjük, hogy Esterházy Károly gróf Pozsony megyei, szentábrahámi kastélyának parkjában járunk. 1639 óta Esterházy-birtok egészen a második világháborúig a család cseklésvi ágának uradalmához tartozó falu és majorság.

„Esterházy Károly gróf e községben a vármegye legszebb és legérdekesebb kastélyainak egyikét bírja” – írja Vende Aladár a Borovszky Samu által szerkesztett vármegyei monográfia-sorozat Pozsony megyei kötetében.² „1883-ban a gróf 140 holdas park közepén csinos emeletes vadászkastélyt építtetett, mely azonban rövid idő után szűknek bizonyulván, ennek közelében és a régiivel folyosóval összekötve, 1890-ben³ új, díszes, századvégi modorban épült kastélyt emeltetett.”

A régebbi kastélyt fényképünk háttérében messze, a jobb szélre láthatjuk. Belső berendezéséről és elrendezéséről kevesebbet tudunk, egy rövid leírás még 1894-ben, az építkezések előtt jelent meg róla.

*A szobák kivétel nélkül kiváló finom ízléssel vannak bebútorozva; ezek közül meglepő szép a „keleti terem”, melynek rózsafából faragott s a mennyezetig érő gyönyörű rácsozatát, a berendezésekkel együtt, a ritkaságkedvelő főúr keleten nagy áldozatokkal szerezte meg. Szívesen bemutatott volna e terme képét, mely olvasóinknak igen kedves látványt nyújtana, de erre meghatalmazást nem nyerve, e szándékunktól el kellett állanunk.*⁴

Ennél jóval részletesebb leírást ad egy kézirat, melyet a fényképünkön épp levelet olvasó bencés szerzetes Sári Gyula álnéven

- 1 „A sétáló pap Stengl Polikárp. Valószínűleg Ábrahamban, az Eszterházyaknál.” Pannonhalmi Főapátság fotótára, Stengl Polikárp hagyatéka. A fényképről a jelen sorok szerzője egy rövidebb elemzést adott közre a Magyar Fotótörténeti Társaság *Apertúra* című internetes oldalán.
- 2 Vende Aladár: Pozsony vármegye községei, in *Magyarország vármegyei és városai*, szerk. Borovszky Samu. Pozsony vármegye. Budapest, Apollo Irodalmi Társaság, 1904, 24.
- 3 Tévedés – valószínűleg sajtóhiba –, hiszen az új kastélyt 1899–1900-ban építették.
- 4 [szerző nélkül]: Pozsony megye, *Budapesti Látogatók Lapja*, 7, 1894/5. 41.

vetett papírra, az írásban szereplő adatokból kikövetkeztethetően 1898-ban.⁵ Külön kitér a kastély leglátványosabb enteriőrjére:

A kis kastély legérdekesebb része a műterem, melynek majd minden tárgya Egyiptomból való. A gróf ugyanis egészségi szempontból kétszer időzött Egyiptomban, honnan minden alkalommal megrakódva tért vissza sok-sok érdekes és értékes holmival, a mik e nagy és kis teremben vannak izlésesen csoportosítva. Itt azután a fiatal épület legszebb helyén akár rég elmúlt világba képzelheti magát az ember, a midőn 400–500 éves tárgyakon akad meg a szeme. A műtermet egy nagy és egy kis részre választja a rendkívül érdekes „mush-arabia”. E terem mintája a Kairóban levő ugynevezett Mufti-féle ház salamlík-ja. A műterem mind a két részében több darab igen ritka nagy szőnyeg van kiterítve.⁶

Már az első kastély sem nélkülözi a kor legmodernebb technikai berendezéseit:

...a vizi erő felhasználásával kastélyát, a melléképületeket, az udvart a kényelmes és takarékos villámosság ragyogja be.⁷

Az új kastély eléggé elüt a legtöbb magyarországi arisztokrata palotától, éppen modern stílusa miatt. Több helyen olvasható, hogy tervezője Lechner Ödön volt, ez szerepel többek között a Történeti Kertek Adattárában vagy Ábrahám község hivatalos honlapján is.⁸ Sisa József kutatásai azonban egyértelműen kimutatták, hogy a terveket a bécsi szecesszió egyik érdekes egyénisége, Josef Urban (1872–1933) építész jegyezte.⁹ Az épület tervrajza és többek közt egy színes tábla a kerti homlokzat távlati képével megjelent a *Der Architekt* című folyóiratban.¹⁰ Valószínűsíthető, hogy Esterháznak jó kapcsolatai voltak a bécsi művészeti körökkel, hiszen korábban – műkedvelőként – maga is tartott fenn műtermet a Bécs melletti Badenben. Így eshetett a választása Urbanra (aki később Amerikába emigrált, és a bostoni opera, majd a Metropolitan látványtervezője volt, sőt filmgyáraknak is készített díszletterveket).

Az új kastély egyrészt a reprezentációt szolgálja, de magába foglalja a főúr dolgozószobáját és műtermét is. Az emeleten a szülők lakosztályai és a grófkisasszony meg a nevelőnője szobája. A fiúknak (és nevelőjüknek) csak a régi kastélyban jut hely. Ezt üvegház és fedett folyosó köti össze az új épülettel, amely

5 [Stengl Polikárp] Sári Gyula Polikárp: A sz. ábrahám kastély. Esterházy Károly gróf és neje Charters Mária grófné. Kézirat, Pannonhalmi Főkönyvtár BK 474/5.

6 Uo. 2–3. lev.

7 Uo. 2. lev.

8 www.historicgarden.net/?ország=&megye=22&varos=1511 (2013-06-15), ill. www.abraham.sk/index.php/historia (2013-06-15)

9 Sisa József: *Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon. A historizmus kora.* Budapest, Vince, 2007, 261–263.

10 *Der Architekt* 6. 1900/1. 7. tábla. Reprodukciója Sisa, i. m.

a szecessziós dekoráció mellett sokat őriz az építető Kelet-rajongásából. Ahogy a régi kastélyban, úgy itt is „sok műkincs és különösen Egyiptomból származó számos tárgy van elhelyezve, sőt a gróf műterme, minthogy ő maga kitűnő festő, majdnem teljesen arabs módon van díszítve és berendezve. A kastélyhoz tartozó és a vele összekötött téli kert, kairói főrangú egyén udvarát ábrázolja.”¹¹ (Nem érdektelen körülmény, hogy a tervező Urban tanulmányai végeztével, mestere, Hasenauer professzor megbízásából 1892-ben Kairóban dolgozott a kedive palotáján!)¹²

A 20. század végére a hajdan keleti enteriőröket őrző „tündérpalotából” nem maradt semmi a lecsupaszított falakon kitört, üresen tátongó ablakokon kívül.

A fotográfus

A felvételt minden bizonnyal gróf Esterházy Károly készítette, valamikor 1901–1902 körül. Személyéről a korabeli sajtóban, a politikai életben igen kevés szó esik; ahol írnak róla, mindig hangsúlyozzák, hogy a közéletben nem vállal szerepet.

Az Esterházyak cseklési ágából született Bécsben, 1847-ben. Középiszkolába Győrben és Kassán járt, majd az ottani jogakadémiát látogatta. „Ezután a festészetre adta magát. Művészi hajlamait nagyban elősegítették nagy európai és afrikai utazásai; Egyiptomban kétszer időzött huzamos ideig. Pozsony megyében Ábrahámiban gazdálkodik, majdnem kizárólag családjának és a művészetnek él.”¹³

Esterházy Károly távol tartja magát a politikától, a közéletben nem vesz részt, bár Pozsony városa diszpolgárának választotta meg. Örökös főrendiházi tagságára való tekintettel ritkán ugyan, de fontosabb ügyek esetén meg-megjelenik a budapesti üléseken.

*Ez a gróf valóban mindenben kiváló egyéniség – írja róla „Sári Gyula”, azaz Stengl –, jeles amerikai lovakat tenyészt, van gondja fáczányosára, hajtja ügétő lovait, fényképez, fest, lovagol, sokszor vesz részt vadászatokban, maga rendez mindent, saját terv-rajza szerint épül fel minden; ismeri a szépirodalom legujabb termékeit, a tudományok, főleg azonban a művészetek jelen állását; birtokait ellátja a legujabb és legtökéletesebb gazdasági eszközökkel, gépekkel, melyeket Amerikában is használnak...*¹⁴

11 Vende, i. m.

12 Prokop, Ursula: Josef Urban, in *Architektenlexikon Wien, 1770–1945*. www.architektenlexikon.at/de/659.htm (2013-06-15) Furcsa, hogy az oeuvre-katalógusban említés nélkül maradt az ábrahám kastély.

13 *Sturm-féle Országgyűlési almanach 1910–1915. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól*, szerk. Végváry Ferenc és Zimmer Ferenc. Budapest, szerzők kiadása, é. n. 96–97.

14 Sári, i. m. 2. lev.

Első feleségével, Stauber Paulával (1846–1881) a Bécs melletti Badenben kötött házasságot 1876. június 29-én, amely azonban gyermektelen maradt. Neje halála után tizenegy hónappal viszont már az angliai Ipswichben (Suffolk) találjuk, ahol az egy évvel korábbi egyiptomi utazása során megismert hölgyet, Mary Evelyn Hamilton-Charterst (1859–1932) veszi el 1882. november 15-én. Második neje négy gyermekkel ajándékozta meg.

Életét cseklészi kastélyában fejezi be, de facto már nem, de jure még Magyarországon, jó fél évvel a trianoni békeszerződés előtt, 1919. november elsején.

A festészet mellett a fotográfiát is műveli, sajnos felvételeiből nagyon kevés maradt ránk, némelyike „Esterházy Károly” névbélyegzős fotókartonon. Ábrahám kastélyáról két felvételét közli a már idézett Borovszky-féle vármegyei monográfia. Érdekes dolog: míg 1894-ben a *Budapesti Látogatók Lapja* „reporterének” még nem engedte, hogy képet közöljön, egy évtizedre rá az új kastéllyal már maga dicsekedett el az objektív segítségével. Ugyanakkor tudjuk, hogy Egyiptomban is fotografált, s felvételeit ívfénylámpás vetítővel, „skyoptikonnal” mutatja be a kastélya vendégeinek:

*Ugyancsak e teremben gyönyörködnek a vendégek azokon a remek képeken, amelyeket a vendégszerető háziúr a hatalmas arányu, villámos szénfényvel megvilágított skyoptikonnal vetít a vászonra. Megjelennek előttünk a pyramis-colossusok, a kanyargó Nilus, az arabs kávéházak a magok sajátos színével és furcsa alakjaival, a százados romok között ösz-szejövő, ájtatosan imádkozó arabok, kik az őket lefényképező Esterházy grófot nem a legjobb szándékkal vették üzöbe, stb. stb.*¹⁵

A szerzetes

Stengl Gyula 1861. szeptember 4-én született Sárvárrott.¹⁶ 1880-ban jelentkezett a pannonhalmi Szent Benedek-rendbe, ahol a Polikárp nevet kapta. Egyszerű fogadalmát 1883., ünnepélyes fogadalmát 1886. július elsején tette le. A rendi főiskolai tanulmányok mellett 1886–1887 között Budapesten járt egyetemre, ám közben, úgy látszik, elhanyagolhatta a teológiát, mert főapátja, Vaszary Kolos egy levelében atyailag, de elég határozottan intette:

*...elérkezettnek vélem az időt fölkérni jó Önt, hogy szabad idejét szíveskedjék fölhasználni a theologiai tanulmányokra, melyekből a vizsgálatot Pannonhalmon e tanév végén leteheti; erre már azért is kell kérem, mert másképp ordinatioja elmaradna.*¹⁷

15 Uo. 3. lev.

16 Életrajzi adataira ld. *A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Névtára. 1802–1986*, összeáll. Berkó Pál és Legányi Norbert. Pannonhalma, 1987, 121. nr. 942.

17 Pannonhalmi Főkönyvtár BK 474/3 (a Stengl-hagyatékban a levelek ebben a fondban találhatóak). A levelek szövegét az eredeti helyesírással közöljük.

Magyarán: ha nincs vizsga, nincs papszentelés sem. Az inté minden bizonnyal használt, mert 1887. július 6-án sor került a szentelésre. Ezután két évig a kőszegi gimnáziumban tanított, 1890-ben hitoktató volt Celldömölkön, majd tanár a rend győri iskolájában 1892-ig. Ekkor visszakerült Pannonhalmára mint hitszónok. Az általában megszokott szerzetesi életúttól eltérő fordulatot 1894-ben Esterházy Károly hozta meg, aki a főapáttól kikérte őt, hogy gyermekei nevelője legyen. (E döntésében bizonyosan szerepet játszott, hogy Győrben maga is bencés diák volt.) Ettől kezdve Polikárp úr egy évtizeden át, 1904-ig élt az ábrahám kastélyban. Hogy távozásának mi volt a konkrét oka, nem tudjuk, hiszen a legkisebb Esterházy fiú ekkor még csak 13 éves. A gróf egy 1907-es levelében bizonyos – közelebbről meg nem nevezett – félreértésekről tesz említést, de ezekről semmi biztosat nem tudunk. Stengl hazatért Pannonhalmára, ahol a falu, Gyórszentmárton plébániáját bízták reá. Esterházy Károly azonban megpróbálta visszahívni őt, legalább a közelébe, mert 1907 júniusában – régi ígéretét felelevenítve – ezt írta neki:

Édes Tisztelendő Uram, A Majtényi Plebanja megüresedett! – Rög-tön tudomására adtam! [...] nagyon ohajtom, hogy kedves fiaimnak nevelőjét – ott tudnám, azért is mert tehetségemben áll – ezzel a kinevezéssel hálámat kifejezhetném – hogy egész erejével segített nekem, oly derék fiatal embereket belőlük felnevelni.¹⁸

Az Ábrahám szomszédságában fekvő Majtény vagy Majcikov (Majcichov) szintén Esterházy-birtok, így kegyúrként a grófnak van joga a lelkészjelölésre; a szlovák ajkú hívek sem jelentenek akadályt, majd „a tót nyelv miatt” szerez káplánt is egy évre; ha kell, ír a főapátnak is, csak határozza el magát minél hamarabb.¹⁹

Azt, hogy Stengl mit válaszolt, nem tudjuk, hiszen hagyatéka csak a hozzá intézett leveleket őrzi. Van ugyan egy kis jegyzetkönyve, amelyben néhány levélfogalmazvány is található, de ezek zömében testvérehez szólnak, az Esterházyakkal folytatott korrespondenciára nincs utalás. A válasz azonban nemleges lehetett, mert maradt továbbra is a főmonostor alatti plébánián, egészen 1914. július 7-én bekövetkezett haláláig.

Nemcsak a gróf levelei tanúskodnak arról, hogy Stengl az Esterházy család mennyire becsülte. A neveltek, Mihály, Károly, Ilona és Géza leveleiből a preceptoruk iránt érzett ragaszkodás, szeretet és bizalom olvasható ki. A levelezés nem szakad meg a nevelő távoztával: Mihály komoly lelki problémákról is tájékoztatja, amikor bejelenti eljegyzését „Dundyval”, azaz Batthyány Johanna grófnővel.²⁰

18 Pannonhalmi Főkönyvtár, uo. Ábrahám, 1907. jún. 8.

19 Megjegyzendő, hogy Ábrahám egészen 1907. máj. 5-ig a majtényi plébániához tartozott.

20 Pannonhalmi Főkönyvtár, Bk 474/3, 1913. febr. 28.

Stengl kissé hízásnak indult arcvonásai a későbbi fotókon még lágyabbá válnak, s némi kedélyességről is tanúskodnak – különben élete vége felé nem fotográfóztatná le magát egy műtermi monoplánban, amint a győri városháza felett kereng a festett egékben. Talán ezért is szerették a rábízott gyermekek.

A gyerekek

A fényképen a négy Esterházy gyerek közül csak kettő látható. A londoni elsőszülött, Mihály („Miki”, 1884. ápr. 20. – 1933. dec. 27.) ekkor már valószínűleg Oxfordban tanul, hogy aztán hazatérve a jogakadémiát látogassa, majd a pesti egyetem jogi fakultásán doktorátust szerezzen. 1905-ben Belgiumban és Hollandiában tanulmányozza a mezőgazdasági és kereskedelmi viszonyokat. Az 1910-es választásokon a Pozsony megyei galántai kerületben függetlenségi és 48-as (Justh) párti programmal képviselőnek választják, így lesz az országgyűlés egyik legfiatalabb tagja.²¹ Az első világháborúban huszár főhadnagyként harcol, majd „rövid ideig a forradalmi kormány svájci megbízottja”.²² 1928-ban egy kelet-afrikai expedíció filmforgatásában vesz részt. Felesége Batthyány Johanna grófnő.

A második fiút, Károly Antalt („Charlie”, „Charlieboy”, Ábrahám, 1888. dec. 2. – Bécs, 1931. júl. 3.) sem látjuk a sétálók között, nem tudjuk, hogy pillanatnyilag merre jár. A Polikárp atya hagyatékában megmaradt más fotókon viszont szerepel. 1915-ben Bécsben megnősül: arája Isabella Wrba-Kaunitz-Rietberg-Questenberg grófnő. A frigy azonban nem sikerül: 1923-ban Pozsonyban kimondják a válást. Az asszonyt egy év múlva – az öcs, Esterházy Géza veszi nőül.²³ Második házassága ugyancsak a Wrba családhoz köti: volt felesége féltestvérével, az 1916-ban Radeczky Józseftől elvált Theresia Wrba-Freudenthal grófnővel vált gyűrűt.

A képen látható sudár leányka a gyermekek közt a harmadik, Ilona („Muczi”, Ábrahám, 1890. okt. 19. – ?), akinek további soráról keveset tudunk, még halálának helyét és dátumát sem ismerjük. 1933-ban ment férjhez az 1958-ig élt Virgilio de Ceresetóhoz. 1935-ben magához vette tallósi kastélyába öccse legfiatalabb gyermekét, az 1934-ben született Mária Assuntát.

Végül a kisfiú, Géza (Ábrahám, 1891. okt. 26. – New York, 1959. dec. 18.) zárja a sort. Ő veszi majd el Károly fivére első feleségét, Ábrahamban, 1924. augusztus 28-án. Frigyükből négy gyermek születik: Géza (1928), Éva Elvira (1929), Elvira Alexandra (1929), és Mária Assunta (1934). Közülük talán még életben

21 Sturm-féle Országgyűlési almanach, i. m., 269–270. Gudenus, i. m. 1. 367.

22 *A magyar társadalom lexikonja Budapest*, Magyar Társadalom Lexikonja Kiadó-vállalata, 1930, 143.

23 Gudenus, uo.

lehet valaki, s ha vannak leszármazóik, azok is élhetnek még. Ők talán egyszer ki tudják majd egészíteni a hiányzó adatokat.

A szerecsen

A fekete fiú kilétéről sajnos semmit nem lehetett megállapítani. Ha az ábrahám kastély iratai vagy a grófi család levelei legalább töredékében előkerülnének, talán valami közelebbit is megtudhatnánk róla. Az viszont szinte biztos, hogy Károly gróf valamelyik egyiptomi útjáról hozta magával, mint ahogy a „sok műkincset”, a „kairói főrangú egyén udvarának” berendezését, a szőnyegeket, a bútorokat vagy a *masrabijját*, az áttört díszű farácsot, amelynek egyik darabját előszeretettel használta a „műtermi” fotók készítésénél, többek között a bencés nevelőtanár megörökítésekor is. S az egzotikus fiúnak – a maga különlegességével, kuriozitásával – talán nem is szánt a reprezentációnál több szerepet, mint ahogy korábban ez volt az eredeti funkciója Hannibálnak, Péter cár szerecsenének, vagy Angelo Solimánnak, Lobkowitz herceg inasának (s egyben élete megmentőjének), utóbb Liechtenstein herceg szolgálatában, akivel később Kazinczy személyes ismeretséget is kötött. „Solimannt ifjúságában nagyon kedvellették: a mint mondá leginkább *par curiosité...*”²⁴

A kutyák

A fénykép első pillantásra nem árulja el, hogy a kutyák milyen fontos szerepet töltenek be a gyerekek életében. Nevüket is ismerjük: a kisebb, a fekete fiú által pórázon vezetett a *Daisy*, vagy a Djuszinak ejtett *Dusi* névre hallgat, ahogy Ilona emlegeti egy Stenglnek 1902-ben írt levelében:

A Dusinak Dyuszi, azt gondolom nagy lesz az öröme, olyan nagy, hogy egy nap alatt nem fogja tudni elvégezni a fark mozgását.

Daisy, amennyire a fotográfia alapján megítélhető, minden bizonnyal egy Jack Russell-terrier, s nem kizárt, hogy egyenesen a ködös Albionból származik. (E derék rókavadászeb-fajtát a 19. század első felében John Russell anglikán lelkész, közkeletű nevén a „sportplébános” tenyésztette ki.²⁵)

Az elől csaholó nagyobbik kutya viszont a *Soltan* nevet viseli, amint az a comtesse nevelőnőjének, Louise-nek német nyel-

24 Kazinczy Ferenc: *Pályám emlékezete*, sajtó alá rend. Orbán László, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009, 68. (Kazinczy Ferenc Művei. Első osztály. Eredeti művek. Kritikai kiadás)

25 A széles körű szakirodalomból ld. bővebben: Ornenpetsch, Frank: *Unser Traunhund Parson Russell Terrier und Jack Russell Terrier*, Norderstedt, Books on Demand, 2012.

vű leveléből kiderül.²⁶ Kinológiai tudásom azonban – tekintve a felvételen elmozdult állatot – itt végképp cserbenhagy: a kutyát nem ismerem.

*

Szeretem a „gondolatban készült fényképeket”, ezt a séta közbenit is. A séta és a fotográfia rokonok, előhívják és rendezik a gondolatokat, terelik a figyelmet.

Az elsöre spontánnak tűnő felvétel másodjára fedi fel előttünk beállítottságát és ezzel személyességét. A mozgásban lévő, dresszírozhatatlan kutyák mellett a színpadiasan levelet olvasó szerzetes és a járás minden dinamikáját nélkülöző, előrecsúsztatott lábbal álló fiú alakja nagy kontrasztot ad. Fotónk izgalma nem abban rejlik, hogy Stengl Polikárp atyát, az Esterházy gyerekeket és egy fekete inast a kutyájukkal megörökítették a kastélyparkban, hanem abban, ahogy ezt a *képet* meglátta és beállította Esterházy. A jelenet ő maga volt, mindennel, amit létrehozott addigi életében, amitől boldog volt, amit a fotografálásakor gondolatban újratemtett és képpé tett. Talán ezért érzékelhető olyan erősen a fotográfus személyisége ma is, és ez az, ami megszólít minket. Kapcsolatot teremtünk figuráival, akik az elvagyódásaink és talán az ő elvagyódásai terepnumáról érkeztek: a titokzatos és egzotikus világ szerecsenjével, a lelki tisztaságot és tudást képviselő szerzetessel. A gyerekek a gyermekkor utáni nosztalgiát élesztik fel, jelenlétük a *posteritas* lehetőségét kínálja. Így válnak ők „gondolatban készült fényképünk” vélt emlékezőivé, és válik az emlék hordozójává az a fotográfia, amit a kezemben tartok egy szerzetesi hagyatékokat őrző fotótárban, aminek az ablaka a kerengőre néz.

26 „Soltan sitzt unter Schloss und Riegel, behauptet Charlie. Natürlich ist Charlie sehr betrübt darüber.”